

Ülkemizde Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Denetim

¹Dr. Metin TÜRKER

²Dr. Erhan EKMEN

¹Genel Müdür Yardımcı Vekili Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

²Projeler ve Dış İliş. Çalışma Grubu Sorumlusu Tarım Reformu
Genel Müdürlüğü Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Tarımın Önemi:

Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin, tam bağımsız bir ülke olabilmek açısından üç konu gittikçe önemini arttırmaktadır. Bunlar enerji, su ve gıdadır. Su tarımın temel girdisi, gıda ve son zamanlarda enerji tarımın en önemli çıktısıdır. Küresel iklim değişikliklerinin etkilerinin daha fazla hissedilmeye başlandığı günümüzde, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ülkeler, tarımsal üretimin vazgeçilmez olduğunun farkındadırlar. Bu nedenle tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tarımın stratejik önemi artarak devam etmektedir.

Nüfusun beslenme ihtiyacını karşılaması, milli gelire ve istihdama katkısı, diğer sektörlerle hammadde sağlaması tarımın ülke ekonomisi açısından önemini göstermektedir. Bu ekonomik büyüklüğü sayılarla ifade etmekte yarar bulunmaktadır.

Ülkemiz 2010 yılı sonu itibarıyla, 73,7 milyonluk nüfusuyla; Dünyada 16., Avrupa Birliği içinde ise 2.sırada yer almaktadır. Nüfusumuzun % 24'ü (17,5 milyon) belde ve köylerde yani kırsal alanda yaşamını sürdürmekte ve geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır. Yaklaşık 5,5 milyon kişi (%25) tarımda istihdam edilmektedir (Türker, 2012).

Ülkemiz 24,5 milyon hektar tarıma uygun işlenebilir arazi varlığı bakımından; Dünyada 12., AB'de ise 1.sırada yer almaktadır.

Dünyanın önemli uluslararası ekonomik organizasyonlarından birisi olan "İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı" (OECD) tarafından 2011 yılında Türk tarımı ile ilgili yayınlanan "Tarımsal Politika Reformlarının Değerlendirilmesi Türkiye Raporu"na göre; Türkiye tarımsal ekonomik büyüklük açısından; Fransa, İspanya ve İtalya gibi tarıma ciddi des-

tekler sağlayan ülkeleri geride bırakarak Avrupa'da 1. sırada, Dünyada ise 7. sırada bulunmaktadır (Anonim, 2011).

FAO verilerine göre; ülkemiz 5 ürünün (kayısı, kiraz, fındık, vişne, incir) üretiminde dünyada lider, 30'dan fazla ürünün üretiminde ise dünyada ilk 5'te yer almaktadır. Yine ülkemiz 6 tarımsal ürünün (kuru kayısı, yaş-kuru incir, iç fındık, kuru üzüm, ayva) dış ticaretinde dünya lideri, 20'den fazla ürünün ihracatında ise dünyada ilk 5'tedir. Su ürünleri alanında Avrupa Birliği ülkeleri arasında yetiştiricilik üretimde 5. sırada, alabalık üretiminde AB ülkeleri arasında 1. sıradadır. Ülkemiz Avrupa çipura-levrek pazarında %25'lik paya ulaşmış bulunmaktadır (Anonim, 2009).

Ülkemizin 2010 yılı tarımsal dış ticareti 13 milyar dolara yaklaşmıştır.

Tarım alanında dünyada önemli bir güç olan ülkemiz, pek çok tarımsal ürünün üretiminde dünyada lider ülkeler ve dünya tarım sektöründe küresel bir aktördür.

Sosyo-ekonomik olarak kalkınmasını sağlamış ülkelerin tarımında, üretici örgütlerinin en üst düzeyde geliştiği ve kırsal kalkınmada önemli rol oynadığı görülmektedir. Örgütlenme ile ilgili bu durum, bir tesadüf değildir.

1. Örgütlenmenin Gerekliliği

İnsanoğlunun, ilk çağlardan beri hayatta kalabilme mücadelesinde ortak yaşam alanlarını kullanma ve birlikte eylem gerçekleştirme önemli bir unsur olmuştur. İnsanların tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri işleri yapmak ve ortak hedeflere ulaşmak için işbirliği yapmaları medeniyetin başlangıcında büyük bir öneme sahip olmuştur. İşbirliği ile birlikte toplumlar değişen koşullara göre yeniden yapılanmış ve daha da geliştirilmiştir (Mülâyim, 1998). Zaman içinde gelişen teknolojiye bağlı olarak sosyal yapıda meydana gelen değişimler örgütlü davranış biçimini geliştirmiştir. Konuya örnek olarak yakın dünya tarihinden; Avrupa'da 18. ve 19. yüzyılda sanayileşme devrimi ile birlikte, olumsuz koşullar içerisinde bulunan insanlar yaşama koşullarını iyileştirebilmek ve ekonomik güçlüklerle karşı koyabilmek için işbirliği içine girmişler ve ortak eylemlerde bulunabilecekleri örgütlerini kurmuşlardır (Çıkmın, 1999). Yaklaşık 150 yıldır süren bu arayış ve çabaların sonucu 20. yüzyılda çağdaş kooperatifçilik ve örgütlenme hareketleri gelişmiştir (İnan 2004). Günümüzde sosyal hayatın her alanında ekonomik temelleri dayanan, yasal zemini olan düzenli örgütsel oluşumlar bulunmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde kooperatifler, diğer benzeri kuruluşlarla birlikte "Üçüncü Sektör" olarak isimlendirilmiştir (Özcan, 2002). Günümüzde devletler fonksiyonlarının önemli bir bölümünü sivil toplum örgütlerine devretme eğilimine girmişlerdir. Üçüncü sektör de, bu alanda önemli ve yeni görevler üstlenmeye başlamıştır (Anonim, 2003). Genel olarak; kooperatifler toplumda aşağıda başlıklar halinde belirtilen birçok katkı sağlamaktadır (Ekmen, 2011)

1. Ortak hareket etme ve sorumluluk bilincini yaratır,
2. Girişimci üretici yapısını oluşturur,
3. Girdi alımları toptan olacağı için daha ucuz olacaktır,
4. Üretim maliyetlerini azaltır,

5. Uygun koşullarda kredi temin eder,
6. Üretimden pazarlamaya kadar her aşamada gerekli danışmanlık hizmetlerinin alınması imkan sağlar,
7. Yeni teknolojilere ulaşabilme fırsatı verir,
8. Pazarlamada etkinliği artırır,
9. Piyasayı yönlendirme yetkisi sağlar,
10. Yeni iş alanları oluşturur,
11. Yerinde istihdam oluşturularak göçü önler,
12. Sürdürülebilir bir gelir sağlar,
13. Çevreye duyarlı bir üretime imkan sağlar,
14. Kırsal alanda yaşayanların yaşam düzeylerinin yükseltir.

Yaşamın vazgeçilmez unsuru ve ekonominin temeli olan tarım sektöründe de benzer sorunlara sahip bireyler sorunlarını çözmek veya gelişimlerini sağlamak amacıyla çeşitli örgütler altında bir araya gelmektedirler.

Her ülkede tarımın örgütlenmesi, o ülkenin tarımsal yapısına, uygulanan tarım politikalarına ve ihtiyaçlara göre olağan olarak farklılıklar göstermektedir. Fakat genel bir yaklaşımla, toplumsal dinamikler ve birikimlerin etkisiyle, gelişmiş ülkelerde örgütlenmenin yaygın ve güçlü olmasına karşın az gelişmiş ülkelerde örgütlenmenin yetersiz ve güçsüz kaldığı gerçeği hiç değişmemektedir (Turan, 2001). Halbuki az gelişmiş ülkelerin küresel liberal piyasada rekabet edebilmek için ellerindeki en önemli araç örgütlenmedir (İnan, 2005).

Burada bir başka genel durum ise, gelişmiş ülkelerin yakın tarihlerindeki kalkınma devrimlerinde örgütlerin büyük roller üstlendiğidir. Örneğin, Avrupa Birliği'nde tarım ve balıkçılık alanındaki politikalara ait piyasa düzenlemelerinin uygulanması ağırlıklı olarak üretici örgütleri tarafından sürdürülmektedir. Fakat bunu gerçekleştirebilmek hiç kolay değildir. Avrupa Birliği (AB)'ne üye olan son 12 ülke açısından Ortak Tarım Politikası (OTP), uyum sağlanması en zor birlik politikası olarak değerlendirilmiştir (Eraktan, 2004). Bu uyumun sağlanabilmesi için gerekli alt yapının oluşturulmasında, öncelikle idari teşkilatların kurulması, hukuki alt yapının hazırlanması, yapısal açıdan çoğu yetersiz olan tarım işletmelerinin yeniden yapılandırılması, standartların uyumlu hale getirilmesi, teknik destek ve çiftlik danışmanlığı sağlanması gibi konularda çalışmalar yapılmıştır (Anonim, 2005). Tam üyelik öncesi yapılan uyum çalışmaları sırasında çiftçi örgütleri yeniden oluşturulmuş ve bir takım görevler üstlenmişlerdir.

Ülkemiz dünya çapında önemli bir tarım potansiyeline sahip olmakla birlikte tarımsal yapımızın yeterince güçlü olduğunu söylemek mümkün değildir. Mevcut işletmelerin büyüklükleri girdi, finansman ve teknoloji kullanımı açısından yeterli olmadığı için optimal verim düşük kalmakta dolayısıyla da tatminkar bir gelir sağlanamamaktadır. Buna ilaveten üretici-tüketici arasındaki pazarlama kanalında aracı kademelerin çok olması ve gelirin önemli bir kısmının bu ara kademeler tarafından alınması üreticinin zaten az olan gelirini daha da düşürmektedir. Tarımsal yapıda pazarlamaya ilişkin bir başka sorun ise, iç ve dış piyasaların ürün taleplerinin takip edilmemesi nedeniyle ülkemizde doğru bir üretim plan-

laması yapılamaması ve ürünlerin gerçek değeri üzerinden pazarlamaması durumudur. Artık ülkemizde de Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi üretim desenini ülke içi ve dışı ihtiyaçlar doğrultusunda değiştirmeye imkan verecek Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası kapsamında Ortak Piyasa Düzenleri benzeri piyasa düzenlerinin işletilmesi gerekmektedir.

Bu nedenle sorunların çözümü açısından ülkemizde sadece piyasa düzenlerinin işletilmesi yeterli olmayacak, bununla birlikte mevcut üretici örgütlerimizin de Avrupa Birliği ülkelerindeki emsalleri ile rekabet edebileceği kapasiteye ulaştırılması gerekecektir.

Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de öne çıkan örgüt tipi yaklaşık 160 yıllık bir geçmişe sahip olan kooperatiflerdir. Özellikle devletin kırsal kesime yönelik yatırım hizmetlerinin yerine getirilmesinde kooperatifler önemli işler başarmışlardır. Fakat bu yaklaşım üreticinin kooperatiflerin gerçek önemini anlamasını engellemiştir. Üretici, kooperatifleri hep devletin yardım kapısı olarak görmüş yardım gelir gelmez kooperatifi unutmuştur. Halbuki üreticinin girdileri zamanında, ucuz ve kaliteli bir şekilde sağlayıp, uygun teknolojileri kullanmak suretiyle üretimini planlayabileceği fiyat oluşumu, pazarlaması konularında ihtiyaçlarını karşılayabileceği imkan her zaman elinin altında hazır bulunmuştur.

Bununla birlikte üreticinin elinin altındaki bu gücü kullanamamasının bir başka nedeni ise; ülkemizde üretici örgütlenmesi yönünden yasal dağınıklık ve yetki kargaşası yaşandığı için tek elden yürütülen bir örgütlenme politikasının bir türlü oluşturulamamasıdır. Politikalar doğru şekilde belirlenemediği için örgütlenme alanında hedefe ulaşamamış ve devlet kaynakları etkin bir şekilde kullanılamamıştır.

Bu açıdan, kooperatifçilik ile ilgili en önemli sorunun “farkındalık eksikliği” olduğunu söylemek yanlış olmaz. Hem üretici tarafında hem de kamu kesiminde kooperatifçilik ile ilgili bir bilinç oluşturulamadığı ve farkındalık yaratılmadığı görülmektedir.

Aslında kooperatifçilik ile ilgili temel düzenlemeler başta iyi düşünülmüş ve ülkemizde gelişebilmesi için tedbirler alınmıştır. En başta anayasa ile kooperatifçiliğin geliştirilmesi ön görülmüştür. Anayasanın 171. maddesinde “Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.” hükmü yer almaktadır.

Devlet, planlı dönem uygulamaları ile birlikte kooperatifçiliğin geliştirilmesini ana ilke olarak benimsemiştir. Kırsal alandaki kaynakların ekonomiye kazandırılmasında, üretilen ürünlerin değerlendirilmesine yönelik tarımsal sanayi tesislerinin geliştirilmesinde ve kırsal alandan büyük şehirlere olan göçün önlenmesinde kooperatiflerden yararlanmak üzere çok amaçlı köy kooperatifleri modeli 1964 yılında uygulamaya konulmuştur. Daha sonra 1969 yılında “1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu” yürürlüğe girmiştir.

2-Bakanlığımız Görevleri ve Hizmetlerimiz

Devlet bünyesinde kooperatifçilik ile ilgili birçok bi-

rim kurulmuştur. Tarımsal amaçlı kooperatifçilik çalışmalarını yapmak, çiftçileri bilgilendirmek, gerekli teknik ve mali desteği sağlamak hep Tarım Bakanlığı'nın görevi olmuştur. Tarım Bakanlığı 2011 yılında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevlerini Düzenleyen 639 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeniden yapılandırılmıştır. Bu kapsamda Örgütlenme ile ilgili faaliyetler, alt yapı hizmetleri (sulama, toplulaştırma, ıslah vb), üretim, pazarlama, sigorta, kredilendirme, desteklemeler ve kırsal kalkınma faaliyetleri ile birlikte Bakanlığımız bünyesinde oluşturulan Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülecektir.

Genel Müdürlüğümüz, ülkemizdeki;

- Çiftçilerin örgütlenmesini sağlamak,
- Örgütlenmiş çiftçileri desteklemek ve denetlemek,
- Örgütlerin kurumsal kapasitelerin güçlendirmek
- Uluslararası çiftçi organizasyonlarıyla işbirliği yapmak,
- AB'ne uyumu ile ilgili sorumlulukları yerine getirmek
- Örgütleri Kırsal kalkınmanın itici gücü haline getirmek görevlerini üstlenmiştir.

Bugün ülkemizde bulunan üretici örgütlerinin ve bu kapsamda tarımsal amaçlı kooperatiflerin önemli bir bölümü Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın sorumluluğu altındadır.

Bakanlığımız sorumluluğunda bulunan iki ayrı kanunla kurulmuş iki ayrı kooperatif vardır. Bunlar, 1163 sayılı kooperatifler kanunu ile kurulan tarımsal amaçlı kooperatifler ve 1581 sayılı kanunla kurulan tarım kredi kooperatifleridir.

Tarımsal amaçlı kooperatifler; 1) tarımsal kalkınma, 2) sulama, 3) su ürünleri ve 4) pancar ekimi olmak üzere, 4 ana konuda hazırlanan tip anasözleşmeye göre kurulmakta ve bu anasözleşmelerde yer alan çalışma konularında faaliyet göstermektedirler. Tarım Kredi kooperatifleri de yine kendi anasözleşmeleri kapsamında kurulmaktadır.

Ülkemizde halen 840 binden fazla ortağı olduğu 8.210 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 300 bine yakın ortağı bulunan 2.499 adet Sulama Kooperatifi, 30 bini aşkın ortağı olan 557 adet Su Ürünleri Kooperatifi ve 1 milyon 650 bin pancar ekicisinin ortak olduğu 31 Pancar Ekicileri Kooperatifi bulunmaktadır. Bunların üzerine 1 milyon 80 binden fazla ortağı bulunan 1.711 adet Tarım Kredi Kooperatifini de eklersek; karşımıza 13 binden fazla kooperatif çatısı altında toplanmış 4 milyona yakın ortağı ile dev bir oluşum çıkmaktadır. (GTHB-TRGM-Teşkilatlanma Dairesi verileri 2012).

Kooperatif Türü	Ortak Sayısı	Koop Sayısı
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	843.406	8.210
Sulama Kooperatifi	295.056	2.499
Su Ürünleri Kooperatifi	30.021	557
Pancar Ekicileri Kooperatifi	1.650.000	31
Tarım Kredi Kooperatifi	1.080.476	1.711
Toplam	3.890.056	13.008

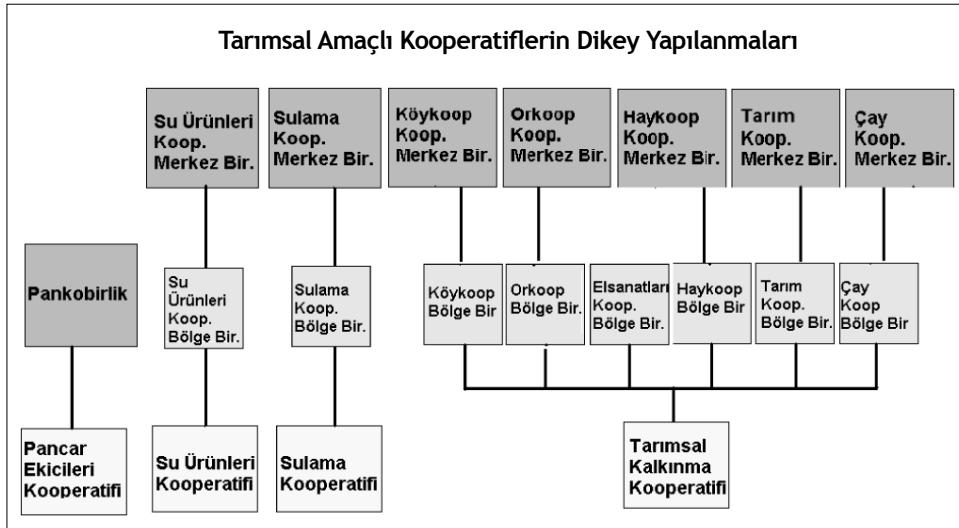
Aynı çalışma konularında faaliyet gösteren kooperatifler, bölge birliği ve merkez birliği şeklinde de örgütlenmektedirler. Konuları aynı veya birbiriyle ilgili birlikte olan (7) veya daha çok kooperatif tarafından üst birlik kurulabileceği ana sözleşmelerinde tespit edilebilir 3476 Sayılı Kanun'la değişik 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 72. maddesinde Bakanlığımıza birlikler için

bölge belirleme yetkisi verilirken, birliklerin konu bazında kurulması görevi de verilmiştir. Bu amaçla yapılan çalışmalar neticesinde aşağıda adları (ünvanları) belirtilen birlikler kurulmaktadır:

1. Tarım Kooperatifleri Birliği,
2. Ormancılık Kooperatifleri Birliği,
3. Hayvancılık Kooperatifleri Birliği,
4. Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği,
5. Sulama Kooperatifleri Birliği,
6. El Sanatları Kooperatifleri Birliği,
7. Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği,
8. Çay Kooperatifleri Birliği,

Kooperatif birlikleri, kendi aralarında kooperatif şeklinde merkez birlikleri kurabilirler. Aynı çalışma konularına sahip kooperatif birlikleri birden fazla kooperatif merkez birliği kuramazlar. Kooperatif Merkez Birlikleri, kendisine bağlı birlik ve kooperatifleri denetler ve bunların eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını karşılar. Yapılan denetim sonuçları ilgili bakanlığa bildirilir. Kooperatif Birlikleri veya Merkez Birlikleri, kooperatif şeklinde Türkiye Milli Kooperatifler Birliği kurabilirler (Md.77).

Tarımsal kalkınma kooperatiflerimizden hayvancılık, ormancılık ve çay konusunda faaliyette bulunan kooperatifler ile 3476 Sayılı Kanun'un ile değişik 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun geçici 2. maddesi gereği, intibak dışı kalan Köy Kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı kooperatif birlikleri (Mersin Narenciye ve Diğer Tarım Ürünleri Kooperatifleri Birliği, Doğu Karadeniz Balıkçılık Kooperatifleri Birliği gibi) tüzel kişiliklerini korumuş, Sulama ve Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği düzeyinde üst örgütlenmelerini tamamlamışlardır.

Gayri safi yurt içi hasılanın %10'luk bir kısmını üreten yaklaşık 3 milyon tarım işletmesinin olduğu bir ülke için aslında bu kooperatif miktarı ve ortak sayısı çok değildir. Burada esas dikkat edilmesi gereken husus, kooperatiflerin sayısının çokluğu değil, etkinliğidir. Kooperatiflerin etkinliği açısından Kooperatifler Kanunu'nda belirtilen amaçları kooperatif türlerine göre ayrı ayrı verilmiştir:

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin amaçları: Ortaklarının her türlü bitkisel, hayvancılık, ormancılık konularındaki istihsalini geliştirmek ve ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak, ortakların ekonomik ve sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak, iş sahası temin etmek, ortakların ekonomik gücünü arttırmak için tabii kaynaklardan faydalanmak, el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almak.

Sulama Kooperatiflerinin amaçları: Devletçe ikmal edilmiş veya edilecek sulama tesislerinden alınacak veya her ne suretle olursa olsun tarım sahalarından çıkarılacak suyun ziraatta kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama ve drenaj gibi zirai sulama tesislerini kurmak veya kurulmuş olan sulama tesislerini işletmek ve işletmek, bakımını yapmak ve yaptırmak.

Su ürünleri kooperatifleri'nin amaçları: Her türlü su ürünlerinin üretimi, yetiştiriciliği, avcılığı, işleme, depolama ve pazarlama konularında ortaklarına hizmet vermek ve gerektiğinde bu konularla ilgili tesisleri kurmak ve işletmek.

Pancar Ekicileri Kooperatifleri'nin amaçları: Toprak hazırlığı, ekim işleri, pancar ve diğer tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, korunması, dekar veriminin artırılması konularında gerekli tedbirleri almak ve bu konularda eğitimlerine yardımcı olmak.

Son yıllarda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın her yıl artarak vermiş olduğu desteklerle kooperatif sayısında bir artış görülmüştür. Ama burada dikkat edilmesi gereken çok önemli bir husus vardır: Çiftçimizin kooperatifler çatısı altında örgütlenmesindeki amacı, sadece desteklerden faydalanmak yerine birlikte güçlü olmak olgusuna dayanması bizce çok daha önemlidir. Çünkü sadece destekten faydalanmak amacıyla kurulan bir kooperatifin destek alındıktan sonra geleceği olmayacaktır.

Bunun yerine piyasada rekabet edebilmek ve ürününü daha iyi değerlendirmek bilinci ile bir araya gelen üreticinin örgütlenmesi daha sağlıklı olacaktır. İşte Tarım Reformu Genel Müdürlüğü bu tip kooperatiflerin desteklenmesini amaçlanmaktadır.

Bakanlığımız, kırsal alanda kurulmuş olan tarımsal amaçlı kooperatiflere, yöre ve milli ekonomiye katkı sağlamak amacıyla çeşitli konularda proje konuları vermekte ve bu projeleri teknik yönden ve düşük faizli kredilerle mali yönden desteklemektedir. Genel Müdürlüğümüz tarafından desteklenen proje konularından bazıları başlıklar halinde şunlardır (GTHB-TRGM-Proje verileri 2012). :

Tarımsal üretimi ve istihdamı artırıcı projeler, uygulamada olan ortaklar mülkiyetindeki tip projeler :

- * 300 Baş'lık Merkezi Sağım Üniteli Damızlık Sığır Yet. (30 aile x 10 baş),
- * 300 baş'lık Damızlık Sığır Yetiştiriciliği (50 ailex6 baş),

- * 240 baş'lık Damızlık Sığır Yetiştiriciliği (40 ailex6 baş)
- * 1000 baş'lık Besi Sığırıcılığı (50 aile x 10 baş x 2 Devre)
- * Damızlık Koyun Yetiştiriciliği (50 aile x 50 baş)
- * 1000 Kovanlık Arıcılık (50 aile x 20 kovan)
- * 25.000 m² Seracılık (50 aile x 500 m² sera)
- * Torba Kültür Mantarcılığı (20 aile x 200 torba)

El ve ev sanatları projeleri:

- * El sanatları
  - * Halıcılık (16 adet çeşitli tip ve kapasitede)
- #### Tarımsal ürünleri değerlendirici projeler:

- * Çay Fabrikası
- * Un Fabrikası Süt İşleme Tesisleri (5 ve 10 ton/gün)
- * Süt İşleme Tesisleri (5 ve 10 ton/gün)
- * Zeytinyağı Fabrikası (20-40-60 ton/gün)
- * Zeytin Salamura (100 ton/yıl)

Ortaklarına uygun şartlarda girdi sağlayıcı projeler:

- * Yem tesisi
- * Girdi temini

Çiftçilerimizin refah seviyesini yükseltici projeler:

- * Orman Üretimi
- * Fidancılık

Tarımsal sanayiye geliştirici projeler:

- * Soğuk hava depoları(1.000 ve 2.000 ton/Yıl)
- * Ürün işleme ve paketleme tesisleri
- * Optik Okuyuculu Meyve Tasnif Ambalajlama

Pazarlama projeleri:

- * Süt pazarlama organizasyonları

Bu kapsamda; Bakanlığımızca Tarımsal amaçlı kooperatifler 1967 yılından beri desteklenmektedir. Son 9 yılda 100X2, 50x4, 30x6 gibi süt sığırıcılığı, koyunculuk, mandacılık, seracılık, besicilik ve rehabilitasyon konularında her yıl artan sayılarda olmak üzere, 783 projeye 896.632.621 TL bakanlığımız bütçesinden destek olarak kullanılmıştır. Buna ilave olarak Başbakanlık tarafından finanse edilen Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDP) çerçevesince yine son 9 yılda 1151 Projeye 971.265.488 TL destek verilmiştir. Toplam olarak, sadece kooperatiflerimizin kullanımı için 1934 projeye 1.867.898.109 TL kredi kullanılmıştır. Bu durumda 200.000 çiftçi ailesi istihdam edilebilecektir. Ayrıca Kooperatiflerimiz, Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında, desteklenmektedir.

Tarımsal amaçlı kooperatiflerimiz, üreticimize üretimden pazarlamaya kadar her alanda kaynak aktaran, büyümenin ve tarımda yeniliklerin çiftçi ile tanışırıldığı sektörlerdeki en önemli etkidir. 2011 yılında sorunlarına hep birlikte çözüm arayan 10 bin çiftçilerimiz 200 yeni kooperatif kurmuşlardır. Bu ilgi sadece üreticide değil, sektörün diğer paydaşları arasında da giderek artmaktadır.

1) Tarıma dayalı sanayi işletmeleri, artık üretim sözleşmelerini doğrudan çiftçi ile değil, kooperatifler ile

yapmaktadır. Bu yolla hem sanayici istediği kalite ve miktarda ürünü alabilmekte, hem de çiftçinin hakları korunmuş olmaktadır.

2) Bakanlığımız açısından ise; desteklerin üreticiye dağıtılması konusunda üretici örgütlerinden faydalanılmaktadır.

Artık ülkemizdeki kooperatiflerimizin de AB'deki emsalleri gibi sektörde etkinliğinin artması gerekmektedir. Bu kapsamda Bakanlık olarak tarımsal amaçlı kooperatiflerden genel olarak üstlenmelerini beklediğimiz görevler bulunmaktadır. (Ekmen, 2006):

1. Üyeleri tarafından üretilen ürünlerin piyasaya satışı - arzını düzenlemek,
2. Üretimi, talebe bağlı olarak, kalite, standart ve miktar açısından planlamak,
3. Piyasada fiyat istikrarını sağlayıcı müdahalelerde bulunmak.
4. Destekleme, depolama, girdi gibi yardımlarını dağıtmak,
5. Üyeleri ve üretimlerini kayıt altına almak,
6. Faaliyetlerinde çevreyi koruyucu tekniklerin uygulanmasını sağlamak,

Bu görevleri üstlenebilen kooperatifler, gelecek açısından kendi ayakları üzerinde durabilen ve ortaklarına büyük faydalar sağlayan başarılı birer işletme olacaklardır.

Kooperatifler, ortaklarının ve toplumun yaşam düzeyini yükseltmeye dönük parasal ve sosyal yararlar sağlayan örgütlerdir. Kooperatifler üretim planlama, ucuz girdi sağlama, ürünün değer fiyatında satışı, katma değer kazandırma, vergi muafiyetleri sağlama, devlet yardımı temini, sübvansiyonlardan yararlanma, sigorta yoluyla risklerin karşılanması ve hukuki kolaylıkların sağlanması gibi birçok maddi kazançlar sağlayabilmektedirler. Bunların yanı sıra yaşam düzeyini yükseltilmesine yönelik sağlık, beslenme ve mesleki eğitim gibi çeşitli alanlarda sağlanan destek ve iyileştirme hizmetleri de sunabilmektedirler.

Özetle; iyi yönetilen, başarılı çalışmalar yaparak halkın desteğini kazanan kooperatifler, buldukları çevreye kooperatif hizmetlerinin yanı sıra birçok sosyal-kültürel etkinlikler de getirmekte ve ülke kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasına yardımcı olmaktadır.

3. Tarımsal Kooperatiflerde Denetim

Yönetimin varsa keyfi karar ve tasarruflarını kontrole tabi tutmak suretiyle, idarenin aksayan yönlerini, mevzuat dışı hareket ve işlemlerini tespit ederek, ortakların ve kooperatifle ilişkisi olan herkesin çıkarını korumak amacıyla idari, mali ve hukuki yönden denetimi yapılır (Deligöz, 2011).

Kamu ve özel sektör yanında üçüncü bir sektör olarak, ülke kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasında aktif rolleri bulunan kooperatiflerin, üretimden pazarlamaya kadar iç ve dış ticaretteki faaliyetlerinde karşılaşılabilecek ticari suçlarla mücadele için sürekli ve etkin denetim gerektirmektedir.

Tüzel kişiliğe haiz parasal konuları içeren ortaklıklar olan kooperatiflerin, özellikle kredi kullanmaları, devletten proje karşılığı destek almaları durumunda denet-

- lenmeleri ile ilgili hususlar çıkarılan çeşitli kanunlarla düzenlenmiştir. Kooperatiflerden tarımsal amaçlı olarak nitelendirilen “Tarım Kredi, Tarımsal Kalkınma, Su Ürünleri, Sulama, Pancar Ekicileri” kooperatiflerinin denetim yetkisi Tarım ve Köyişleri Bakanlığına (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) verilmiştir (GTHB www.tarim.gov.tr). Bakanlığımız yetkili alanlarına giren kooperatifleri;
- 1) Ülke ekonomisinde gereken etkinliği gösterebilmeleri,
  - 2) Planlanan yatırımların projelerini gerçekleştirmeleri,
  - 3) Ortaklarına beklenen fayda ve hizmeti sağlayabilmeleri,
  - 4) Bütçe ve fon kaynaklardan yapmakta oldukları finansman yardımlarının amaca uygun biçimde kullanılıp, kullanılmadığının tespiti.
  - 5) Tabii oldukları kanun ve mevzuata uygun bir şekilde faaliyet gösterip göstermediklerini kontrol etmek,
  - 6) Denetimler sonucunda ortaya çıkacak sakıncalı durumları giderici tedbirleri zamanında almak,
  - 7) Aksine hareket eden kooperatif yöneticileri hakkında gerekli idari ve yasal işlemleri yapmak amacıyla denetlenmektedirler.

İlgili Kanun hükmüne göre Bakanlık denetimleri kendi müfettiş kontrolörlerine yaptıracağı gibi, bağımsız denetim kurullarına da devrederek yaptırılabilir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı yetki ve görev kapsamına giren tarımsal amaçlı kooperatiflerin denetlenmesi Tarım Reformu Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Kontrolörler Daire Başkanlığınca yürütülmektedir.

Tarımsal amaçlı kooperatiflerde denetimler olağan ve ihbara dayalı olmak üzere iki durumda yapılmaktadır. Normal (Olağan) Denetimler, Kooperatifin belirli bir tarihten itibaren tüm işlemler ve varlıklarının müfettiş veya kontrolörler tarafından incelemeye alınmasıdır. Bu çerçevede tespit edilen suç sayılmayan aksaklıklar ve çözüm yolları bir tespitname ile ilgililere bildirilir. Daha sonra düzenlenen denetim raporu Bakanlığa intikal ettirilir. İhbara Dayalı Denetimler ise; çeşitli kanallardan (Doğrudan muhbir ve şikayetçi tarafından, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinden, Başbakanlıktan, Bakanlıklardan, İl Müdürlüklerinden) intikal eden şikayet ve ihbar konularında yapılan denetimlerdir. İhbar ve soruşturmalarda görevlendirilen müfettiş veya kontrolör, mahallin usulüne uygun yaptığı soruşturma sonunda suç unsuru tespit ederse, düzenlediği “Soruşturma Raporunu” ilgili C. Savcılığına intikal ettirmek üzere, Bakanlığa sunar.

Tarımsal amaçlı kooperatiflerin iki tip denetimi yapılmaktadır. Bunlar iç ve dış denetimlerdir.

- 1) İç Denetim: Kooperatif denetçileri ve üst birlikler tarafından yapılan denetlemeler iç denetimlerdir.
- 2) Dış Denetim: Kooperatifle ilişkisine göre 4 farklı kurum tipinin yaptığı denetimlerdir.
- 1) Noterlerin Denetimi: Genel hukuk ve noterlik kanunu açısından yapılan denetimlerdir. 2) Sicil Memurunun Denetimi: Ticaret sicil ve tescil konularında yapılan bir denetimdir.
- 3) Finansman Kuruluşlarının Denetimi: Her para veren kuruluş Kooperatif ve üst birliğini, verdiği kredinin

amaca uygun kullanılıp kullanılmadığı konusunda denetler.

- 4) İlgili Bakanlıklar Denetimi: Bakanlık aşağıda belirtilen hususlar doğrultusunda denetim yapar:
  - a. Kuruluş aşamasında, ana sözleşmelerin kanuna uygunluğunun tespiti konusunda yapılan denetlemedir.
  - b. Her yıl yapılması zorunlu olan Genel Kurul toplantılarına Bakanlık temsilci katılan Bakanlık Temsilcilerinin genel kurul öncesi ve sonrası mevzuata uygunluk konusunda yaptığı denetlemedir
  - c. Kooperatif ve üst kuruluşlarının işlem ve hesaplarını, mal varlıklarının, kanun, kararname ve yönetmelikler kapsamında, Müfettiş ve Kontrolörler tarafından denetlenmesi ve sonucun ilgili makamlara raporla bildirilmesidir.
  - d. Bakanlık, bağımsız denetim kuruluşlarını kooperatif ve üst kuruluşlarının ilgili müesseselerine denetleme işleri için görevlendirebilir.

Kaynaklar:

- Anonim. 2005. *II. Tarım Şurası Sonuç Belgesi, X: Komisyon Tarımsal Örgütler ve Örgütlenme Raporu*. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- Anonim. 2009. *Başarıya Giden Yollar - Tarımsal Üretim ve Gıda Güvenliğinde Başarı Öyküleri* Raporu. BM FAO
- Anonim, 2012. *Tarımsal Politika Reformlarının Değerlendirilmesi Türkiye Raporu*, OECD
- BOURZOUKOS, K. 2003. *Zeytinyağı Üretici Organizasyonları (Olive Oil Producer Organizations)*. TAİEX Semineri, ABGS, Ankara.
- ÇIKIN, Ayhan, NERGİZ, Nermin. 1999. *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik Hareketleri*. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yayın No: 7, Ankara
- DELİGÖZ, Muzaffer. 2011. *Kooperatiflerin Denetimi*. www.deligoz.com.tr
- EKMEK, Erhan. *Avrupa Birliği Ortak Piyasa Mekanizmasının Uygulanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü Ve Türkiye için öneriler konulu Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 2006.
- EKMEK, Erhan 2011. XX: “DTÖ, AB Çerçevesinde Dünya Tarım Piyasalarında Örgütlenme ve Ülkemiz İçin Öneriler, Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi”
- ERAKTAN, Gülcan. 2004 *Avrupa Birliği’nde Üretici Örgütleri*. Türkiye Ziraatçılar Derneği, 4. Ulusal Tarım Kongresi, Ankara.
- İNAN, I. H., 2004. *Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik Hareketi ve Avrupa Modeli*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2004-40. İstanbul.
- İNAN, Hakkı. ve Arkadaşları. 2005. *Tarımda Örgütlenme*. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, VI. Tarım Teknik Kongresi, Tarım Haftası Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- MÜLAYİM, Ziya Gökalt 1998. *Avrupa Birliği ve Kooperatifçilik*. Atatürk’ten Bugüne Kooperatifçilik. Sayfa 259-292. Yetkin yayınları. Ankara.
- ÖZCAN, Leyla. Ö. 2002. *Avrupa Birliği’nde Kooperatifler*. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği. Türkiye Koop Dergisi, Yayın No: 28-42, Ankara.
- TURAN, Ahmet. 2001. *Türkiye’de Çiftçi Örgütlenmesi*. Tarım ve Kredi Kooperatifleri Merkez .Birliği. Ekin Dergisi
- TÜRKER, Metin. 2012. *Türkiye’de Sulama Kooperatifleri ve Türk Tarımına Etkileri*. Sulama ve Örgütlenme Sempozyumu. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
- www.copa-cogeca.be. 2012 COPA- COGECA
- www.tarim.gov.tr 2012 GTHB
- www.trgm.gov.tr .2012 GTHB-TRGM-Teşkilatlanma Dairesi verileri
- www.tzob.org.tr.2012 Türkiye Ziraat Odaları Birliği
- www.adminkopkur.org.tr.2012 Türk Kooperatifçilik Kurumu
- www.Turkiyemillikoop.org.tr. 2012 Türkiye Milli Kooperatifler Birliği